

SBM1276 Anebjerg

Spildevand/bækløb/regnvandsbassin etape 1

Kulturhistorisk rapport for systematisk undersøgelse af regnvandsbassin-del

Den overfladiske afgravning af dødshul med massivt udsmidslag. Foto: LS

Skanderup sogn, Hjelmslev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.08. Sb.nr. 155.

Beretning for systematisk undersøgelse af dødshuller med massive udsmidslag fra yngre førromersk jernalder. Anlægsarbejdet med at etablere regnvandsbassiner i dødshullerne blev løbende fulgt af museet. Det viste sig alene at være i det sydlige dødshul at jordarbejdet foregik i et niveau, som beskadigede udsmidslaget. Udført af daglig leder Louise Søndergaard, Skanderborg Museum 2012.

SKANDERBORG MUSEUM

Indhold

Abstract	3
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data	4
Topografi, terræn og undergrund	4
Målesystem	4
Øvrige data	4
Udgravningsmetode	4
Undersøgelsens resultater	5
Tolkning	8
Fremtidigt arbejde på stedet.....	9
Tidstavle.....	10

Abstract

Der blev registreret et massivt udsmidslag i det sydlige af de to berørte dødis-huller, som ud fra indsamlet keramik kan henføres til århundrederne umiddelbart omkring år 1 - yngre førromersk jernalder (tidstavle findes på sidste side). Herudover blev der påtruffet overfladiske rester af kogestensgruber med trækulsrester og ildskørnede sten.

Undersøgelsens forhistorie

Undersøgelsen, der havde karakter af en slags overvågningsarbejde, blev udført på baggrund af observationer ved den umiddelbart forudgående forundersøgelse. (SBM 1276 Anebjerg Spildevand/bækløb/regnvandsbassin etape 1) Denne undersøgelse er i skrivende stund endnu ikke tilendebragt, men en midlertidig rapport for nærværende regnvandsbassiner/dødishuller er udført. Her blev der observeret tykke lag af udsmidsmateriale i den nordlige del af mosen, i form af læssevis af kogesten samt en del keramik fra den førromerske jernalder her iblandt.

Denne beretning dækker alene den systematiske undersøgelse af dødis-hullerne og åløbet her imellem.

Af oversigtskortet herover fremgår regnvandsbassinets placering. Stjerne markerer sb-numre, som alle dækker over aktivitetsspor fra ældre førromersk jernalder.

Administrative data

Den systematiske undersøgelse blev udført fra første uge af december 2011 til slut februar 2012, fordelt på spredte besøg i perioden, som stedvis bød på så meget regn eller frost at arbejdet lange perioder lå stille.

Bygherre er Skanderborg Forsyningsvirksomhed A/S og det er dem, som bekoster undersøgelsen:

Skanderborg Museum er ansvarlig for undersøgelsen samt opbevaring af originaldokumentation og indsamlede genstande efter undersøgelsen afslutning.

Topografi, terræn og undergrund

Generelt er området meget bakket med lavninger og høje plateauer. Dødishullerne er selvfølgelig beliggende i de lavereliggende områder, og det forbindende åløb er nedgravet i en svag forhøjning mellem dødishullerne. Undergrund er bleg, grågul og bestående af let sandet ler. Muldtykkelsen mellem dødishullerne var 20-40cm.

Målesystem

Opmålingerne i december 2011 er foretaget i projektionen Zone 32 ED 50. Opmålingerne i februar 2012 er foretaget i projektionen Zone 32 EUREF89, da der blev overgået til denne projektion ved årsskiftet. Kortmateriale i den endelige beretning er derfor i EUREF89, og alle filer konverteret til denne projektion. De originale opmålinger i ED50 foreligger dog hos Skanderborg Museum.

Øvrige data

Undersøgelsen/overvågningen blev udført fra december 2011 til februar 2012 af daglig leder arkæolog Louise Søndergaard. En enkelt gang blev overvågningen foretaget af arkæolog Merethe Schifter Bagge.

Danjord A/S, som er det entreprenør-firma som forestod etableringen af regnvandsbassinerne leverede maskinkraften i form af 2 gravemaskiner på bånd. Vejret var varierende fra kraftig regn til sne og frost, som periodevis umuliggjorde aktivitet.

Fundbehandling, rapportering og indtastning i MUD er foretaget af daglig leder Louise Søndergaard.

Udgravningsmetode

Idet den systematiske undersøgelse skulle foregå sideløbende med anlægsarbejdet, krævedes der god kommunikation mellem gravemaskineførerne og museet. Regnvandsbassinet skulle etableres på en sådan måde, at der fra øst mod vest blev afgravet i ca. 10m brede N-S gående baner, Når fladen var afgravet blev museet tilkaldt og eventuelle anlæg blev indmålt og daterende fund indsamlet. Herefter blev fladen dækket til med en membran og et lag sand fyldt herover før muldjorden fra den næste bane blev lagt over sandet.

Afgravningen foregik i et ret overfladisk niveau, således at der aldrig blev muligheder for at registrere en egentlig profil gennem mosen. Der blev stedvis nedgravet til udsmidslaget, aldrig til sumptørven, og det vurderes at der stadig er en stor del af udsmidslaget bevaret under den forseglende membran.

Dødishullets overflade blev afgravet i smalle baner, som efter en arkæologisk gennemgang, blev dækket af membran og sand, og endelig den afgravede muldjord.

I det nordlige dødishul var niveauet for jordarbejdet endnu højere, hvorfor afgravningen ikke berørte det ret lavtliggende udsmidslag. Her var den samme systematik i overvågningen altså ikke nødvendig, og et par besigtigelser løbende var tilstrækkeligt.

Undersøgelsens resultater

Det omtrentlige areal, der er berørt af regnvandsbassin-etableringen er 4496m². Der er registreret 6 anlæg, hvoraf 1 er selve mosen i det sydlige regnvandsbassin, 2 er dræn nedgravet heri, og de resterende er nedraspede gruber i trachéet mellem dødishullerne. Den nordlige mose indgår ikke i registreringen fra den systematiske undersøgelse, da der ikke blev gravet ned til det niveau, som udsmidslaget ligger i - det ville formentlig ikke være blevet opdaget, hvis ikke det var for den søgende, som blev trukket gennem dødishullet i forundersøgelsen.

Der blev kun fundet keramik fra det sydlige mosehul i den systematiske undersøgelse, og dermed er der kun anvendt et Xnr: X100, som er diverse lerkarskår indsamlet fra udsmidslaget.

Ved forundersøgelsen var det endnu ikke helt afklaret, i hvilken dybde jordarbejdet skulle foregå. Det formodedes da, at det muligvis ville være i en sådan dybde at eventuelle tørvegravninger i mosen kunne

registreres, ligesom en profil tværs gennem udsmidslaget antageligt ville kunne afsløre en kronologisk følge i en nærliggende bebyggelse.

Dette blev ikke tilfældet, da der kun blev afgravet ganske overfladisk i det massive udsmidslag, som nu ligger godt beskyttet under moderne forseglinger, men der kunne alligevel gøres visse observationer på baggrund af det afdækkede.

Der er tydeligvis kun kradset i overfladen af det massive udsmidslag i mosehullet.

Eksempelvis viste visse betragtninger fra forundersøgelsen sig ikke at holde stik. I en søgerende i det sydlige mosehul blev der ikke alene konstateret et kraftigt udsmidslag (min. 60cm på det tykkeste sted), men også et grubelignende anlæg umiddelbart oven for mosehullets nordlige bred (jævnfør delrapport for forundersøgelse af kommende regnvandsbassiner i dødishuller). Ved fladeafgravningen viste det sig dog, at det undergrundslignende materiale mellem udsmidslaget og gruben har været en naturlig revle/forhøjning af undergrund lige netop her. Der er kun det samme lag, som kunne konstateres over hele mosen - dog særligt i den nordlige halvdel, hvorfor udsmidningen primært må være foregået fra denne side.

Et enkelt sted på den nordlige halvdel af en afgravet bane blev der konstateret et område af ca. 2x2m, hvor en del større sten var synlige i fladen. Formationen blev afrenset, fotograferet og opmålt, da det indledningsvis blev tolket som et eget anlæg i selve udsmidslaget. En nedgravning igennem den midterste del afslørede dog, at det blot var den synlige del af det massive lag af større og mindre ildskørnede sten, som synes at udgøre den nedre del af udsmidslaget, hvilket naturligvis også giver mening i og med at sten har været det tungeste materiale som blev udsmidt. Det finkornede meget mørke gråsorte lag over stenene er formentlig delvis tilført via stenene, enten som materiale, der har klistret til dem, eller i form af opfejlet sod, som har skullet samme vej som de aftjente kogesten.

Nedgravning viste et lag, som er mere end 1m dybt, og det blev ikke gravet i bund. I selve udsmidslaget blev der desuden observeret en håndfuld temmelig store sten - de fleste med en diameter på omkring 80cm, men en enkelt var nærmest 1,5m lang og 1m bred! Sådanne sten forekommer jo ikke naturligt i et dødishul, og må altså være rullet herved, idet de har været i vejen et andet sted. De lå så dybt, at det ikke forekommer sandsynligt, at de skulle være endt her i nyere tid.

En nedgravning afslørede et massivt lag af ildpåvirkede sten, som var mere end 1m tykt – formentlig endnu tykkere længere nede af mosebreden.

Hvad der allerede var tydeligt omkring grubeaktivitet på det højereliggende område mellem dødishullerne i forundersøgelsen blev bekræftet, da her fremkom et par nedraspede kogestensgruber i det afgravede åløb mellem regnvandsbassinerne.

Kogestensgrube

Kogestensgruber er jordovne og forekommer tit på bopladser fra oldtiden, især i bronze- og jernalder (1.700 f.kr.-750 e.kr.). I grubens bund ses ofte et sort trækulslag, fra det bål, der har opvarmet et lag af håndstore sten. På stenene har man lagt sin steg. Den har nok været indpakket i blade el. lign. for at beskytte kødet mod den kraftige varme - og ikke mindst den græstørv eller jord, der er brugt til at dække gruben til for at holde på varmen. Efter nogle timer er maden gennemstegt og klar til servering.

Kogestensgruberne kan også være brugt til at markere sit område - eller som en del af religiøse aktiviteter, som de kendes fra bronzealderens lange rækker af kogestensgruber.

Ældre jernalder

I Danmark kalder vi perioden fra 500 f. Kr. - 400 e. Kr. for ældre jernalder. Ældre jernalder inddeles i tre underperioder førromersk jernalder, som også kaldes keltisk jernalder (500 - 1 f. Kr.), ældre romersk jernalder (0-200 e. Kr.) og yngre romersk jernalder (200-400 e. Kr.).

Omkring 500 f. Kr. begyndte man at udvinde jern af lokale forekomster af myrmalm. Man var derfor ikke længere afhængig af bronze, som kom til Danmark fra Central- og Sydeuropa i bronzealderen (perioden før jernalderen). Ud over fordelene ved at man nu selv kunne udvinde og producere metalgenstande, så har jern også en anden fordel frem for bronze: Det er meget stærkere og derfor mere velegnet til våben og redskaber. Jernalderens bønder var altså godt rustet til at forsvare sig selv og de gårde og indhegnede landsbyer som lå spredt ud over Danmark i oldtiden.

Generel info om førromersk jernalder og kogestensgruber, som er en af de anlægstyper, der har genereret rigtig mange ildskørnede og sodsværtede sten!

Tolkning

Ud fra den her udførte undersøgelse har det ikke været muligt at konstatere, hvorvidt der er foretaget tørvegravning i mosen - her konkluderes udelukkende på det sydlige mosehul, da det kun er her observationsforhold har været til stede. Der er heller ikke umiddelbart elementer, som antyder at mosen har haft en kultisk funktion, men evidensen herfor kan ret beset fortsat ligge ubemærket hen under udsmidslaget. Det massive lag af udsmidte kogesten antyder at mosehullet nærmere er blevet anset som losseplads for en nærliggende bebyggelse, hvor varmepåvirkede sten har haft anvendelse fra alt til

opvarmning til madlavning osv. Her er også itugået keramik blevet henkastet. Både det massive omfang af kogestenslaget, og spredningen i keramikens kronologi antyder, at bebyggelsen har haft en vis levetid - dog er der ikke fundet evidens for at denne skulle strække sig til andre perioder end den førromerske jernalder.

X100: et udvalg af den keramik, som fremkom i det sydlige dødshul. De fleste skår ser slidte ud, og enkelte bar præg af fejl- eller sekundær brænding. De let fortykkede rande og de X-formede hanke med let facettering daterer udsmidtlaget til den yngre førromerske jernalder.

Denne bebyggelse må befinde sig på det højdedrag, som ligger lige nord for mosen. Selvom det sorte udsmidtlag fylder det meste af mosen, er der en tydelig tendens til, at det kun ligger op ad den nordlige bred - det må altså være herudfra at det er ikastet. Her er et ganske fint plateau, hvorfra man har haft udsigt i alle retninger. Vand har der formentlig været masser af i de utallige lavninger, som landskabet byder på, hvorfor det har været oplagt at bruge det nærmeste som affaldshul.

Fremtidigt arbejde på stedet

De 4496m² som anslået er berørt af anlægsarbejdet med regnvandsbassinerne anses som færdigundersøgte i det her berørte niveau. Dødshullerne med udsmidtlag er i deres nuværende form helt eller delvis forsejlet under membran og sand, men skulle der engang foretages yderligere afgravning på arealet ville en ny undersøgelse være påkrævet.

Tidstavle

År f./e. Kristus

